

RAINER HOFMANN

JÓ TANÁCSOK BÍRÓ GÁSPÁRTÓL*

Shakespeare híres drámájának Marcus Antoniusával ellentétben én temetni és dicsérni is jöttem Bíró Gáspárt, a szeretett férjet és apát, kedves barátunkat és kollégánkat, akinek oly váratlan és korai halála mindannyiunkat megrázott és mély szomorúsággal töltött el.

Azért jöttem, hogy az Európa Tanács Kisebbségvédelmi Keretegyezménye Tanácsadó Bizottságának volt és jelenlegi tagjai nevében szóljak, hogy valamennyiünk legőszintébb együttérzését tolmácsoljam, hiszen Bíró Gáspár neve mindörökké egybefonódik ennek az egyezménynek a megszövegezésével, végrehajtásával és a végrehajtás monitorizálásával. Emellett úgy érzem, a nemzetközi életben szerepet vállaló mindazon személyek nevében is szólhatok, akik – akár az Európa Tanácson belül, akár azon kívül – a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak védelme és előmozdítása érdekében tevékenykednek elkötelezetten. Végül, de nem utolsósorban Gáspár barátjaként is szólok. Az alatt a tíz év alatt, amíg a Tanácsadó Bizottságban közösen vallott célokért dolgoztunk együtt, mély barátság szövődött közöttünk. Bocssássák meg tehát nekem, ha mondandómat személyes nézőpont hatja át, ha szavaim személyesek lesznek.

Gáspárral először 1998 júniusában találkoztam azon a konferencián, amelyet a European Centre for Minority Issues számos szakértő, köztük a Tanácsadó Bizottság tagjainak részvételével néhány nappal az éppen megválasztott bizottság első ülése előtt a kisebbségi jogok európai védelmének jövőjéről rendezett a németországi Flensburgban.

Gáspár neve nem volt ismeretlen előttem, hiszen korábban már kezembe került az ENSZ különleges riportőreként készített jelentése az emberi jogok szudáni helyzetéről. Rendkívül őszinte és szókimondó beszámolóit világszerte jelentős figyelmet keltettek, elárulták eltökéltségét, hogy feltárja és nevére nevezze azokat az emberi jogi problémákat, amelyeket – másokkal együtt – ő is az alapvető emberi jogok súlyos megsértésének tekintett. Valamennyien tisztában voltunk azzal, hogy kisebbségi szakértőként fiatal kora ellenére mi-

* Rainer Hofmann, az ET Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága korábbi elnöke beszédének szerkesztett változata. Elhangzott 2014. február 27-én, Bíró Gáspár temetésén.

lyen nagyszerű teljesítmény állt mögötte mind az ENSZ-ben, mind az Európa Tanácsban. Számunkra legalább három tényező miatt volt kulcsfontosságú, hogy a bizottságban soraink között tudhassuk: vitathatatlanul a téma egyik kiemelkedő és széles körben elismert szakértője volt; emellett 1992 és 1994 között részt vett a keretegyezmény szövegezési tárgyalásain, s ennél fogva az egyezmény rendelkezéseinek ténybeli, jogi és politikai háttéréről első kézből szerezhettünk tőle felvilágosítást; végezetül pedig személyes története miatt is a Tanácsadó Bizottság tagjai közt volt a helye, hiszen kisebbségi magyar-ként korábban Romániában élt.

Később, amikor már barátok lettünk, olykor-olykor mesélt a Romániában, különösen a Ceaușescu-időszak Romániájában szerzett személyes tapasztalatairól, ahol kisebbséginek lenni általában, a magyar kisebbséghez tartozni pedig még inkább azt jelentette, hogy – finoman fogalmazva is – jónéhány nagyon kemény személyes helyzetet kellett elszenvedni. Semmi kétségem, hogy a temesvári gimnáziumi évek alatt, a kolozsvári egyetemi tanulmányok során és a brassói ügyvédi praxisában szerzett személyes tapasztalatai Gáspárra mély és erőteljes befolyást gyakoroltak, és minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy a többség és kisebbség közötti viszony javítása mellett kötelezze el magát, minthogy személyesen élhette át azoknak az intézkedéseknek a pusztító hatását, amelyek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek alapvető jogainak és szabadságainak megsértésével járnak.

Szakmai és személyes kvalitásai, barátságos, nyílt természete, a csapatmunka szeretete és vezetői képességei szinte predesztinálták Gáspárt, hogy a bizottságban tekintélyes pozíciót töltsön be; ezért aztán nem is okozott különösebb meglepetést, amikor 1998 júliusában alelnöknek választották, majd e tisztségre kétszer is – 2000-ben és 2002-ben – újraválasztották. Ez is egyértelműen jelzi, hogy a bizottság tagjai milyen nagyra becsülték Gáspár személyét. Köztudott, hogy a Tanácsadó Bizottság büroójában milyen örömmel dolgoztam együtt vele és Alan Phillipsszel, s hogy mennyire sajnáltam, amikor egyre romló egészségi állapota megakadályozta, hogy 2008-ban kezdődő második bizottsági mandátuma idején a büroóban újra funkciót vállaljon.

A Tanácsadó Bizottság nagyon sokat köszönhet Gáspárnak, akinek elévülhetetlen érdemei vannak abban – ha fogalmazhatok így –, hogy a bizottság az európai kisebbségjogi normaalkotás és végrehajtás-ellenőrzés egyik fontos, megkerülhetetlen szereplőjeként tudta meghatározni magát. Hadd említsék négy konkrét példát.

Először is, mivel Gáspár részt vett a keretegyezmény szövegezési munkálataiban, nagyon jól ismerte az egyes rendelkezések mögött meghúzódó problémákat, az államok közötti nézeteltérések elsimítása érdekében tett kompromisszumokat, de azzal is teljes mértékben tisztában volt, hogy egyes országok idegenkedtek attól, hogy a kisebbségi jogoknak jogi mechanizmus keretében biztosítsanak tényleges védelmet. Nem szabad elfelejtenünk, hogy

a keretegyezmény a volt Jugoszlávia területén dúló háború idején született, a Tanácsadó Bizottság pedig a NATO koszovói katonai beavatkozását megelőzően kezdte meg munkáját. Abban az időben a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak nemzetközi védelmét sokan nagyon érzékeny, már-már robbanékony politikai kérdésnek látták, és úgy vélték – egyesek reménykedtek abban, mások pedig tartottak attól –, hogy a keretegyezmény és a Tanácsadó Bizottság elkerülhetetlen sorsa a bukás lesz. Miért is voltak tehát e körülmények között oly fontosak Gáspárnak a szövegezési munkálatok során szerzett beható ismeretei? Nos azért, mert kitűnő nemzetközi jogásként pontosan tudta ugyan, hogy a szerződések jogáról szóló bécsi egyezmény szerint a normák értelmezése során a részes államok szándékainak kevésbé jelentékeny szerep jut, Gáspár az Európa számos zugában megbúvó rejtett problémák lenyűgöző ismeretének birtokában, politikai affinitással is rendelkező emberként, a tekintetben is tanáccsal tudott ellátni bennünket, hogy mikor és hol kell körültekintőbben eljárni, nehogy szükségtelenül provokáljunk egyes államokat; hogy tisztában legyünk az említett rejtett problémákkal; hogy ne nyúljunk bele ezekbe a láthatatlan puszkaporos hordókba; és hogy legyünk türelmesek, amikor a jogszabályokban és a gyakorlatban változásokat javasolunk. Másokkal együtt ő is felismerte, hogy a Tanácsadó Bizottságnak, illetve magának a keretegyezménynek a sikere azon áll vagy bukik, hogy képesek vagyunk-e bizalmat és tiszteletet kivívni valamennyi érintett szereplő, valamennyi érdekelt fél részéről. A bizalom pedig az adott országban tapasztalható tényleges helyzet átfogó és elfogulatlan megértéséből, állásfoglalásaink jogi megalapozottságának elismertetéséből, de mindezekelőtt abból származhatott, hogy képesek legyünk folyamatos párbeszédet kialakítani az állami hatóságokkal és a nemzeti kisebbségek képviselőivel. Gáspár következetesen azért küzdött, hogy a Tanácsadó Bizottság munkája során ezt a megközelítést tegye magáévá; e felfogását kétségkívül romániai személyes tapasztalatai is formálták. Az általa átéltek ellenére mégsem volt benne keserűség vagy indulat – ellenkezőleg, kifejezetten szeretett románul beszélni –, s úgy vélem, határozott meggyőződése volt, hogy tartós változások kizárólag akkor érhetők el, ha azokat minden fél elfogadja, és a párbeszéd alapulnak.

Másodszor, a Tanácsadó Bizottság szempontjából rendkívül korai és ezért perdöntő időszakban Gáspár kitűnő példát adott arra, hogyan kell eljárni, amikor a bizottság egy olyan országgal foglalkozik, amelynek szakértőjét beválasztották a testületbe, vagy amelynek egy másik államban rokon kisebbségei élnek. Hadd magyarázzam meg részletesebben: a Tanácsadó Bizottság 1999 szeptemberére készült el a Dániáról, Finnországról, Magyarországról és Szlovákiáról szóló első négy állásfoglalással. Arról ugyan már megállapodtunk, hogy a saját országáról szóló állásfoglalás elkészítésében egyetlen bizottsági tag se játszasson jelentékenyebb szerepet, mi több, az állásfoga-

lásról ne is szavazhasson, a követendő eljárás részleteit továbbra sem tisztáztuk. A vita során Gáspár volt az, aki a megoldással előállt. Javaslat mellett a dán és a finn szakértő is felsorakozott, s ezt a gyakorlatot követjük azóta is; ennek köszönhető, hogy a Tanácsadó Bizottságban csapatszellem uralkodik, s hogy az állásfoglalásokat valamennyien a magunkénak érezzük. Gáspár a Magyarországról szóló állásfoglalás előkészítésével foglalkozó munkacsoportot az országlátogatás előtt és alatt is releváns információkkal látta el, az állásfoglalás tervezetéhez írásos megjegyzéseket készített, a legutóbbi fejleményeket bemutató kiegészítő anyagokat bocsátott rendelkezésre, és amennyiben szükséges volt, egy-egy probléma történelmi vagy politikai hátterének megvilágításához is további információkat adott. Soha nem öltötte ugyanakkor magára a *védelem* szerepét: saját országával kapcsolatban nem voltak személyes törekvései. Mi több, senkinek még csak eszébe sem jutott hasonló. A Szlovák Köztársasággal kapcsolatban pedig, amelyet – ebben a körben erre igazán nem kell emlékeztetni – 1998-ig Vladimír Mečiar vezetett, Gáspár nagy visszafogottságról tett tanúbizonyságot. Ha emlékezetem meg nem csal, alig kért szót, s ha mégis, megjegyzései nem érintették a magyar kisebbség helyzetét. A Tanácsadó Bizottság a későbbiek során ehhez a példához és mércéhez tartotta magát; s ha valaki aránytalan érdeklődést mutatott rokon nemzeti kisebbsége iránt, az azonnal elveszítette kollégái támogatását. Ez persze korántsem jelentette azt, hogy Gáspárt hidegen hagyta volna a magyar kisebbségek sorsa; egyáltalán nem, de – amennyire ez lehetséges – mindvégig megmaradt a tárgyyszerűséghez ragaszkodó szakértő szerepében, aki nem saját személyes érintettségéből fakadó nemzeti törekvéseit követi. Példamutató magatartásáért, e normák meggyökereztetéséért mindannyian a lekötelezettjei vagyunk.

Harmadszor, fiatalemberként Romániában szerzett személyes tapasztalatai megtanították, hogy a megfelelő kérdéseket tegye fel, hogy a mélyben megbúvó gondokat észrevegye, hogy a valóságos problémákra koncentráljon, és egyben megakadályozták, hogy – ha szabad ezt mondanom – a felszínes információk és benyomások félrevezessék. Bár soha nem volt részem abban a kiváltságban, hogy egy országlátogatáson együtt vegyünk részt, jól tudom, hogy ezeken az utakon mennyire hatékonyan lépett fel a munkacsoport képviselője. Soha nem fogom elfelejteni azt a tanácsot, amellyel első országlátogatásom előtt látott el: „Rainer, ha tudni akarod, hogy vajon a hatóságokkal való kisebbségi nyelvű érintkezés joga ténylegesen biztosítva van-e, ne azt kérdezd meg, hogy a kisebbségi nyelven érkező leveleket ugyanazon a nyelven válaszolják-e meg, hanem azt kérdezd meg, hogy mennyi időbe telik egy ilyen levél megválaszolása; amennyiben azt mondják, hogy a kisebbségi nyelvű válasz elkészítése aránytalanul több időt vesz igénybe, mint az államnyelven megírt válaszá, akkor tudhatod, hogy ezt a jogot ténylegesen nem biztosítják.” Ezúttal is igaza volt.

Negyedszer, végezetül, és természetesen ez a legfontosabb: Bíró Gáspár – az ember. Valamennyi kolléga nagyon nagyra becsülte őt, szakmai felkészültsége és hozzáértése mellett talán még jobban értékeltük emberi kvalitásait. Rendkívül segítőkész és megbízható, visszafogott és kedves volt, álláspontját soha nem képviselte erőszakosan, mindig készen állt a kompromisszumra, másokat figyelemesen meghallgatott, ő maga pedig kitűnő előadó volt, aki mindig a lényegre tapintott rá. Nem véletlen, hogy a Tanácsadó Bizottság jelenlegi elnöke, Sia Spiliopoulou Ákermark és a bizottság „fiatalabb” generációhoz tartozó tagjai kifejezetten a lelkekre kötötték: ne felejtsek el említést tenni arról sem, hogy Gáspár milyen fontos szerepet vállalt magára a testület újabb tagjainak jószándékú mentorálásával. Mindig nagyon kedvesen, igazi barátként, soha nem basáskodó patriarchaként vezette be őket a bizottság munkamódszereibe, írott és – ennél is fontosabb – íratlan szabályaiba és eljárásaiba, így segítve bevonni őket a Tanácsadó Bizottság munkájába. Ezúton is szeretném tolmácsolni hálájukat.

Engedjék meg, hogy végezetül még egy dolgot mondjak. Feladatokat elvégezhettem volna, Bíró Gáspár emléke előtt tiszteleghettem volna pusztán azzal, hogy idézem Gáspár egy közeli barátját, Antti Korkeakivit, a Tanácsadó Bizottság titkárságának vezetőjét, aki, amikor értesítettem őt Gáspár idő előtti és mindannyiunkat váratlanul ért haláláról, rá jellemző módon lényegretörően egyetlen rövid mondatban válaszolt: „A hír letaglózott, nagyszerű és jó ember volt.”